

Ю. В. Кіндзерський,
д. е. н., с. н. с., провідний науковий співробітник,
ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України"
ORCID ID: 0000-0002-4432-6526

DOI: 10.32702/2306-6806.2021.6.9

ІНДУСТРІАЛЬНА ДИВЕРГЕНЦІЯ УКРАЇНИ З ЄС ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Yu. Kindzerskyi,
Doctor of Economic Sciences, Senior Researcher, Leading Researcher,
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine

UKRAINE'S INDUSTRIAL DIVERGENCE WITH THE EU AND PROBLEMS OF IT OVERCOMING

Проаналізовано явище індустріальної дивергенції між Україною та ЄС на основі показників динаміки і структури промислового виробництва. Показано сучасні теоретичні підходи до формування дієвої моделі промислової політики, суть яких зводиться до комплементарного поєднання структурних та фундаментальних факторів розвитку у її вибудовуванні, які відповідно знаходять втілення у вертикальних та горизонтальних засобах політики. Під призму такого підходу проаналізовано особливості промислової політики в ЄС та Україні. Вказано на переважання горизонтальних засобів політики в ЄС, що не дозволяє йому ефективно протистояти своїм глобальним конкурентам. Привернуто увагу на ігнорування необхідності розбудови структурних і фундаментальних факторів розвитку у політиці України, їх не виправдану підміну заходами з дерегуляції і лібералізації з акцентом на використанні поточних конкурентних переваг, — дешевої праці і природних ресурсів, — замість розбудови перспективних, заснованих на технологіях і інноваціях, що консервує структурну і технологічну відсталість країни. Зазначено, що з позиції теорії соціальних порядків Україна є країною із соціальним порядком обмеженого доступу. У зв'язку з цим наголошено, що прямолінійне привнесення та імплементація норм ЄС в Україні не матимуть позитивного результату, оскільки ці норми, по-перше, впроваджуються у відмінне інституційне середовище ніж в ЄС, а по-друге, вони не враховують вітчизняних особливостей економіки, що зрештою не дозволить подолати її суттєву відсталість від європейської. Надано ряд рекомендацій щодо стимулювання індустріального зростання на основі перегляду підходів до формування промислової політики в національних інтересах, виходячи з необхідності безумовного поєднання структурних і фундаментальних факторів розвитку, визначення секторів-драйверів зростання на основі компаній з державною власністю, використання значного потенціалу державного споживання, запровадження розумного протекціонізму і довгострокового стратегування політики розвитку.

The phenomenon of industrial divergence between Ukraine and the EU is analyzed on the basis of indicators of dynamics and structure of industrial production. Modern theoretical approaches to the formation of an effective model of industrial policy are shown, the essence of which is reduced to a complementary combination of structural and fundamental factors of development in its construction, which are respectively embodied in vertical and horizontal means of policy. Under the prism of this approach, the features of industrial policy in the EU and Ukraine are analyzed. The predominance of horizontal policy tools in the EU is pointed out, which does not allow it to effectively confront its global competitors. Attention is drawn to ignoring the need to develop structural and fundamental factors of development in Ukrainian politics, their unjustified replacement by measures of deregulation and liberalization with an emphasis on the use of current competitive advantages — cheap labor and natural resources — instead of building promising, based on technology and innovation, preserves the structural and technological backwardness of the country. It is noted that from the standpoint of the theory of social order, Ukraine is a country with a social order of limited access. In this regard, it is emphasized that the

straightforward introduction and implementation of EU norms in Ukraine will not have a positive result, because these norms, firstly, are implemented in a different institutional environment than in the EU, and secondly, they do not take into account domestic economic features, which in the end will not allow to overcome its significant backwardness from the European one. A number of recommendations are provided to stimulate industrial growth based on the revision of approaches to industrial policy in the national interest, based on the need for an unconditional combination of structural and fundamental factors of development, identification of growth drivers based on state-owned companies, use of significant public consumption potential, protectionism and long-term development policy strategy.

Ключові слова: індустриальна дивергенція, промислова політика, фактори розвитку, драйвери зростання, державне споживання, протекціонізм.

Key words: industrial divergence, industrial policy, development factors, growth drivers, state consumption, protectionism.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розбудова власного промислового виробництва завжди була і залишається серед ключових пріоритетів розвитку ЄС, що відображено у його численних програмних документах. З нею пов'язують зростання загальної рівня доходів населення країн Євросоюзу, розв'язання проблеми подолання бідності і безробіття, розвиток депресивних регіонів, розв'язання соціальних і екологічних проблем. Наявність власної високорозвинутої промисловості Євросоюз розглядає як основний засіб забезпечення довготривалої стійкості своєї економіки та важіль протидії зростаючому конкурентному тиску від основних контрагентів на світовому ринку — США та Китаю. Водночас Україна, конституційно закріпивши прагнення інтегруватися у ЄС, не достатньо усвідомлює важливість значення індустриальної складової своєї економіки для такої інтеграції. Значна дивергенція України порівняно з країнами ЄС за показниками індустриального розвитку дає привід різним політикам і експертам говорити про диспаритетні, нерівноправні стосунки між ними, часто характеризуючи Україну у доволі неприємних і неприйнятних тональностях, на кшталт "сировинного придатку Європи", "зовнішньо керованої країни", "донора дешевих трудових ресурсів" і т.п. Активно адаптуючи своє законодавство до норм ЄС, Україна тим не менше не звертає уваги на ті підходи, що застосовуються в ЄС до розвитку промисловості країн-членів. У цьому зв'язку виникає певний дисонанс — прагнучи інтегруватися у ЄС, ми у питаннях політики розбудови промисловості слідуємо відмінним від європейського шляхом, який, на жаль, з огляду на глибоко кризовий і деградований стан галузі, виявився хибним. Тому, очевидно, для забезпечення успішності євроінтеграції України підходи до розвитку її промислового сектору мають бути переглянуті.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемним питанням європейської інтеграції України присвячено чимало наукових праць. Серед них варто відмітити роботи колективу науковців під керівництвом акад. В. Гейця [1; 2], у яких зокрема аналізуються економічні і соціальні ризики імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Тренди структурних трансформацій у світовій та вітчизняній економіці під призвоєю глобалізації та міжнародної інтеграції проаналізовані В. Сіденко [3]. Диспаритетність стосунків між країнами з різним рівнем розвитку за таких трансформацій, на яку слід зважати Україні під час вибудовування політики євроінтеграції у контексті розбудови промисловості, висвітлюється в роботах Д. Родріка [4; 5]. Різні прояви незалежності країн і явища неокolonіалізму, що виникають внаслідок диспаритетності, відображені у роботах Н. Резнікової [6]. Водночас недостатньо уваги приділяється виявленню відмінностей

у принципових підходах до формування політики розвитку індустриальної складової економіки між різними країнами, в тому числі між ЄС і Україною, які зрештою і зумовлюють виникнення нерівноправності у міждержавних стосунках. А без зміни моделі політики і акцентованої випереджаючої розбудови власної промисловості розраховувати на успішність євроінтеграції України не варто.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — проаналізувати розриви у основних показниках індустриального розвитку між країнами ЄС та Україною, виявити принципові відмінності у підходах до формування їх політики розбудови промисловості, що формують такі розриви, та сформулювати рекомендації щодо перегляду основ такої політики в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Свідченням особливої уваги ЄС до свого виробництва є той факт, що переважна більшість його країн входять до топ-30 у рейтингу індустриальної конкурентоспроможності ЮНІДО (табл. 1), а сам Євросоюз посідав у 2019 р. третю позицію за внеском у створення світової доданої вартості переробної промисловості (ДВП) (16,6%) після Китаю (28,7%) та Сполучених Штатів (16,8%) (рис. 1).

Україна у рейтингу індустриальної конкурентоспроможності мала 69 позицію, а її внесок у створення світової доданої вартості переробки був мізерним — 0,12%, при тому, що чисельність її населення в рази перевищує аналогічну чисельність більшості європейських країн. Наша країна за усіма показниками індустриальної конкурентоспроможності різко, багатократно поступається країнам ЄС та світовим індустриальним лідерам — Китаю, Японії, Кореї, США. Наприклад, обсяги ДВП на душу населення в Україні у 2018 р. майже у 100 разів були меншими ніж у п'ятимільйонній Ірландії — лідера Євросоюзу за цим показником, — 277 дол. США проти 26,1 тис. дол. США. Від Німеччини, — лідера рейтингу світової індустриальної конкурентоспроможності, — відставання становило у понад 30 разів. Від колишніх соціалістичних країн — найближчих сусідів України, що стали членами ЄС, відставання було на порядок, зокрема від Чехії у 18,5 разів, Словаччини — у 14,3 разів, Угорщини та Литви — у 10,6 разів, Польщі — у 9,8 разів. Аналогічні десятикратні розриви між країнами ЄС та Україною є за показником експорту переробної промисловості на душу населення. Порівняно з Ірландією такий розрив у 2018 р. становив 43 рази (767 дол. США проти 32,8 тис. дол. США), з Німеччиною — 22 рази, з Чехією — 23,5 рази, зі Словаччиною — 21,3 рази, Угорщиною — 15,3 рази, Литвою — 13,6 разів, з Польщею — 8 разів.

Таблиця 1. Показники розвитку промисловості країн-членів ЄС27, окремих інших найбільш індустріально розвинених країн світу та України, 2018 р.

Країна	Позиція країни у рейтингу індустріальної конкурентоспроможності ЮНІДО 2020	Додана вартість переробної промисловості на душу населення, дол. США, поточні ціни	Експорт переробної промисловості на душу населення, дол. США, поточні ціни	Додана вартість середньо- і високотехнологічних секторів у загальній доданій вартості переробної промисловості, відсотків	Частка середньо- і високотехнологічних секторів у загальному експорті переробної промисловості, відсотків	Додана вартість переробної промисловості у ВВП, відсотків	Частка експорту переробної промисловості у загальному експорті, відсотків	Індекс інтенсивності індустріалізації
Німеччина	1	9148	16906	62	74	21	90	0,68
Китай	2	2726	1685	41	61	29	96	0,67
Корея	3	8084	11505	64	74	27	97	0,78
США	4	6762	3114	47	62	11	72	0,45
Японія	5	7556	5250	57	81	21	90	0,65
Ірландія	6	26090	32873	55	59	35	95	0,84
Нідерланди	10	5352	28233	50	56	11	87	0,46
Італія	11	4665	8035	44	54	15	93	0,48
Бельгія	12	5269	36726	50	53	13	90	0,48
Франція	13	4115	7784	49	66	10	89	0,45
Австрія	14	8123	17496	46	61	18	88	0,53
Чехія	16	5144	18073	53	71	27	95	0,71
Швеція	17	7526	14738	52	60	14	89	0,52
Іспанія	18	3559	6041	40	55	13	86	0,42
Данія	21	7093	15786	55	58	13	84	0,52
Польща	22	2704	6170	34	54	19	89	0,48
Фінляндія	25	7074	11514	46	49	16	84	0,50
Словаччина	26	3963	16354	50	71	22	95	0,62
Угорщина	27	2942	11734	57	75	21	92	0,65
Туреччина	29	2032	1802	32	44	17	88	0,44
Словенія	30	4964	16131	48	64	21	92	0,60
Румунія	31	2145	3711	46	62	20	90	0,57
Португалія	33	2574	6688	26	43	13	93	0,34
Литва	41	2937	10436	27	42	18	88	0,42
Люксембург	46	4932	22171	20	47	5	89	0,19
Естонія	48	2592	11826	28	47	14	88	0,36
Греція	49	1758	2981	20	25	9	79	0,25
Болгарія	54	1135	3501	30	45	14	73	0,39
Хорватія	57	1642	3624	27	46	13	88	0,34
Латвія	58	1682	6445	23	43	11	82	0,29
Україна	69	277	767	27	35	12	72	0,34
Мальта	71	2100	7942	36	46	7	90	0,32
Кіпр	91	870	1354	27	28	5	86	0,22

Джерело: [8].

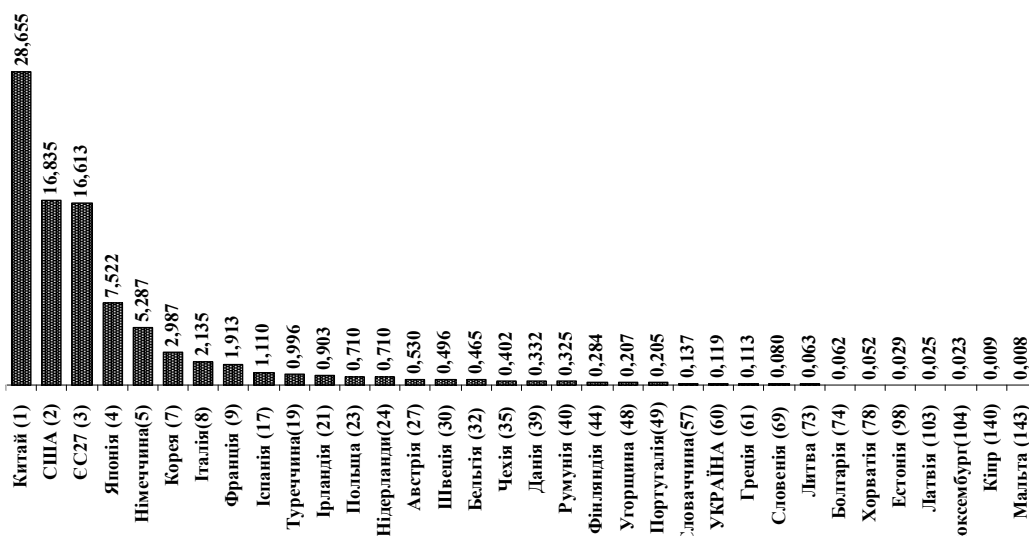

Рис. 1. Внесок та місце країн-членів ЄС27, окремих інших найбільш індустріально розвинених країн та України у світову додану вартість переробної промисловості у 2019 році, у поточних цінах у дол. США, відсотків

Джерело: розраховано за даними ЮНІДО [7].

Технологічну відсталість України від країн ЄС та інших найбільш індустріально розвинених країн наочно демонструє низька частка середньо- та високотехнологічних секторів у створенні ДВП, самої доданої вартості переробки у ВВП, а також кардинальні відмінності у структурі промислового виробництва. В Україні частка середньо- та високотехнологічних секторів у 2018 р. була 27% у ДВП, а самої переробки — 13% у ВВП, що в 1,5—2 рази менше ніж в європейських країнах, наприклад в Німеччині ці показники становили відповідно 62% і 21%, в Ірландії — 55% і 35%, в Чехії — 53% і 27%, в Польщі — 34% і 19%.

Таблиця 2. Структура промислового виробництва у 2018 р. окремих країн ЄС27, інших найбільш індустріально розвинених країн світу та України (2020 р.) за видами діяльності згідно з ISIC-4/КВЕД-2010, відсотків

Країна	Добувна промисловість [В]	Переробна промисловість [С]	Харчові продукти (10-12)	Текстиль і одяг (13-15)	Вироби з дерева, паперу, поліграфія (16-18)	Коса та нафтоперероблення (19)	Хімічна продукція та фармацевтичні препарати (20-21)	Гумові та пластмасові вироби (22-23)	Метал і вироби з металу (24-25)	Машинобудування (26-30)	Комп'ютери, електронна та оптична продукція (26-28)	Автотранспорт, причепи і напіпр причепи, і інші транспортні засоби (29-30)	Меблі, ремонт і монтаж машин (31-33)	Електроенергія, газ, пара; водопостачання (35-39) [D-E]	Електроенергія, газ, пара, кондиціонування повітря (35) [D]	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами (36-39), [E]
Німеччина	0,5	90,0	8,9	1,1	3,9	2,4	8,9	6,1	11,0	43,0	21,5	21,5	4,6	9,5	6,4	3,2
Корея	0,2	93,7	6,4	4,0	2,4	6,9	10,0	6,5	12,9	42,8	30,4	12,5	1,8	6,1	5,0	1,1
США	8,2	83,9	12,8	1,0	5,2	8,4	11,2	5,3	9,5	26,6	12,4	14,2	3,8	7,8	6,3	1,6
Японія	0,2	90,5	10,4	1,1	4,2	5,1	8,8	5,8	14,6	39,1	21,7	17,5	1,5	9,2	6,1	3,1
Ірландія	0,8	92,2	20,1	0,3	1,9	0,0	43,0	2,4	2,1	12,5	11,9	0,6	10,0	7,1	5,4	1,6
Італія	0,8	87,7	12,6	7,5	4,2	4,4	7,3	6,5	13,5	25,8	17,0	8,7	5,8	11,5	7,8	3,7
Франція	0,5	83,1	16,5	1,7	4,0	4,1	10,0	5,8	9,2	24,3	9,1	15,2	7,5	16,4	11,9	4,1
Чехія	1,3	88,9	7,0	1,5	4,2	1,7	3,8	8,5	11,8	45,9	20,2	25,7	4,4	9,8	7,2	2,5
Польща	3,6	86,5	16,7	2,0	6,8	5,5	5,2	10,3	11,6	21,5	10,1	11,4	6,8	9,9	7,0	3,0
Словаччина	0,7	86,4	4,3	1,7	3,8	3,9	2,2	7,0	12,9	47,3	14,7	32,6	3,3	12,9	11,3	1,6
Угорщина	0,6	93,3	10,3	1,4	3,3	5,1	7,9	8,0	8,1	45,9	20,7	25,2	3,2	6,1	4,0	2,1
Туреччина	2,2	84,7	12,0	12,5	4,0	3,5	5,2	8,7	15,9	19,0	10,0	9,0	3,7	13,1	11,6	1,4
Україна	14,3	64,6	23,0	1,0	1,5	2,3	4,5	6,3	15,0	7,0	4,2	2,8	2,1	21,1	19,7	1,4

Джерело: розраховано за даними [9; 10].

Частка переробної промисловості у структурі промислового виробництва в Україні становить близько 65%, а добувної — 14,3%, тоді як для переважної більшості країн ЄС і в індустріально розвинених країнах показник першої коливається біля позначки у 90%, а другої — біля 1% (табл. 2). Наприклад, у Німеччині переробка забезпечує 90% випуску промислової продукції, а добування — лише 0,5%, в Кореї — 93,7% і 0,2%, в Ірландії — 92,2% і 0,8%, в Чехії — 88,9% і 1,3%, в Угорщині — 93,3% і 0,6% відповідно. У самій переробці розвинених країн лідерами є види діяльності, що випускають найбільш технологічно складну і наукомістку продукцію. Для більшості країн — це машинобудування і хімічне та фармацевтичне виробництво. В Німеччині частка першого становить 43% випуску промисловості, другого — 8,9%, в Кореї — 42,8% і 10%, в Ірландії —

12,5% і 43%, в Чехії — 45,9 і 3,8%, в Угорщині — 45,9% і 7,9% відповідно. В Україні машинобудування забезпечувало лише 7% випуску, а хімічне і фармацевтичне виробництво — 4,5%, тоді як безперечними лідерами переробки були низько технологічне виробництво харчових продуктів (23%) і металургійне виробництво (15%).

Слід відзначити, що деформованою і сировинно обтяженою порівняно з розвиненими індустріальними країнами структура промислового виробництва в Україні була далеко не завжди. На початку 1990 рр. промисловість в Україні мало чим поступалась промисловості розвинених країн ні за показниками технологічності, ні за галузевою структурою випуску продукції, країна входила до 30 найбільш індустріально розвинених країн світу, тоді як, наприклад Китай у ті часи взагалі не розглядався як індустріально розвинена країна.

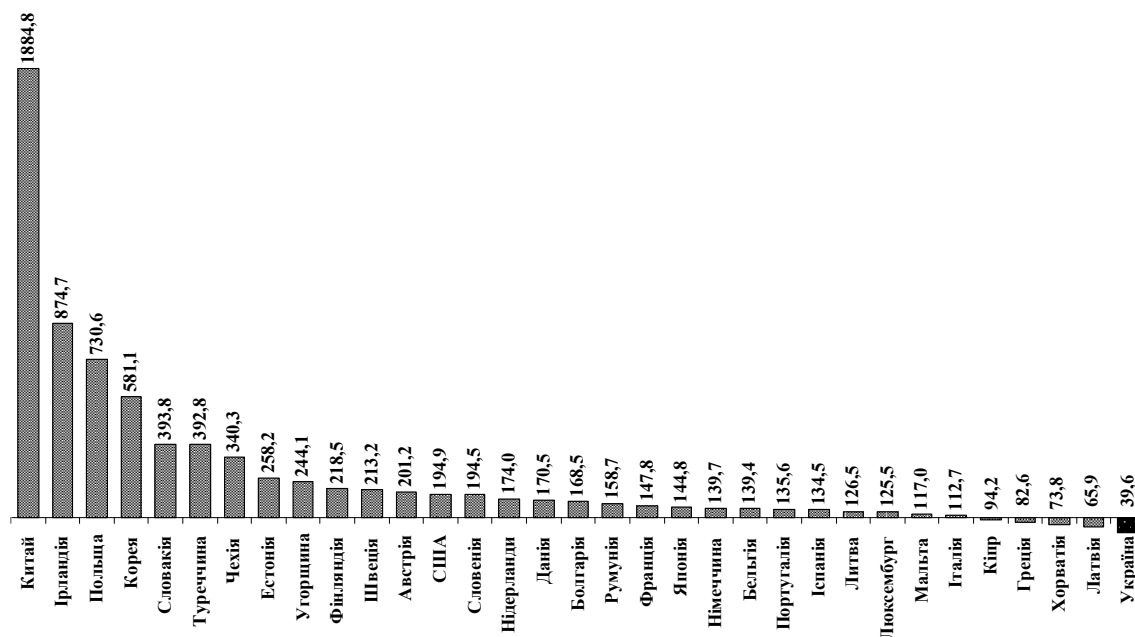

Рис. 2. Індекс доданої вартості переробної промисловості країн ЄС27, окремих інших індустріально розвинених країн світу та України у 2019 р. у порівнянні з 1990 р. (=100%), відсотків

Джерело: розраховано за даними ЮНІДО [7].

Водночас за 30 років ситуація кардинально змінилась на протилежну. Внаслідок повного ігнорування державою проблем розбудови вітчизняного виробництва і необхідності збереження її конкурентних позицій на світовому ринку за рахунок технологічних факторів динаміка зростання промисловості в Україні загальмувалась і стала від'ємною з відповідною деградацією і деформацією його структури, зростаючим технологічним відставанням. У 2019 р. обсяги ДВПП в Україні становили лише 39,6% від рівня 1990 р. (рис. 2).

Водночас розвинені країни багатократно наростили масштаби промислового виробництва, підвищили технологічність структури випуску і науковість промислової продукції. Китай взагалі з напівфеодалної аграрної країни перетворився на індустріального лідера світу, продемонструвавши безпрецедентне зростання виробництва ДВПП за 30 років у понад 18 разів — 1884,8% у 2019 р. проти 1990 р. Чимало європейських країн, особливо колишніх соціалістичних, також демонстрували вражаючі темпи зростання промисловості. Безперечним лідерами, "зірками" промислового зростання в ЄС стали Ірландія, яка наростила обсяги ДВПП майже у 9 разів (874,7%), за нею слідує Польща — у 7 разів (730,3%), Словаччина — у 4 рази (393,8%). Чехія — у 3,5 рази (340,3%). Заради об'єктивності слід зазначити, що ЄС мала і своїх аутсайдерів, які у 2019 р., так само як і Україна не змогли перевищити рівень 1990 р. за показником створення ДВПП, зокрема це Греція (82,6%), Хорватія (73,6%), Латвія (65,6%) і Кіпр (94,2%), якому промисловість через його офшорний статус у принципі не так важлива, як іншим країнам.

Успіх у розбудові власної промисловості ЄС загалом, а особливо його окремих країн, слід пов'язувати насамперед із тією моделлю промислової політики, яка ними проводилась. Згідно з сучасними теоретичними підходами успіх політики забезпечується за рахунок комплексного застосування структурних і фундаментальних факторів розвитку [11—13]. Структурні фактори забезпечують випереджаючий розвиток окремих секторів і галузей виробництва з вищою продуктивністю, і є предметом "вертикальних" ("жорстких") засобів промислової політики. Фундаментальні фактори спрямовані на створення сприятливого бізнес-клімату, обмеження монополізму і підтримку конкуренції, малого і середнього бізнесу, фінансування освіти, професійної підготовки та перепідготовки кадрів, наукових досліджень і розробок, розбудову системи охорони здоров'я, інфраструктури усіх типів, що відповідає інституційним або "горизонтальним" ("м'яким") засобам промислової політики. Саме такий дуалістичний комплексний підхід продемонстрував свою ефективність у країнах — лідерах індустріального зростання світу, в тому числі в країнах ЄС.

В узагальненому вигляді метою промислової політики Євросоюзу є підвищення конкурентоспроможності європейської промисловості на засадах інновацій і технологічного розвитку задля адаптації до внутрішніх викликів і глобальних структурних змін у світовій економіці. Модель європейської політики є дещо відмінною від американської моделі підприємницької держави прихованого розвитку [14; 15] та принципово відмінною від китайської моделі з директивним управлінням. І в Лісабонській стратегії 2000 р., і в наступній за нею Стратегії "Європа 2020", ухваленій у 2010 р., ЄС більший акцент робив на інституційних (горизонтальних) засобах політики. Застосування в Євросоюзі секторальних (вертикальних) засобів політики офіційно допускається в окремих випадках як виняток: зокрема, селективна чи адресна державна допомога надається так звані "чутливим" галузям на їх підтримку (сільське, лісове, рибне господарство), розбудову (ширококоштові мережі, створення аудіовізуальної продукції, транспорт усіх видів), реструктуризацію та закриття (металургія, вугледобуток) [16].

Водночас слід звернути увагу, що насправді рівень секторальної підтримки значно перевищує офіційно декларований. Для узаконення розширення такої підтримки ЄС удається до проголошення різних масштабних ініціатив, що подаються у вигляді викликів для співтовариства, при подоланні яких мають спільно діяти держава і бізнес. Практична реалізація таких ініціатив завжди передбачає покращення якісних характеристик промисловості, під що виділяються чималі фінансові ресурси. Вони надаються підприємствам і галузям як пряма фінансова допомога за умови її подальшого використання на технологічну модернізацію виробництва для досягнення цілей проголошених ініціатив. Серед останніх з таких ініціатив є ухвалення у 2020 р. Європейської зеленої угоди (The European Green Deal), мета якої до 2050 р. зробити європейське виробництво кліматично нейтральним. Європейський промисловий сектор посідає в цій угоді чи не головне місце [17].

Широке застосування практики подібних ініціатив свідчить, що для забезпечення бажаних структурних змін у європейській промисловості використовується проблемний, а не галузевий підхід у визначенні пріоритетів розвитку. Відповідно до нього розгортаються наукові дослідження, створюються нові технології, моделі організації бізнесу і галузі виробництва, нові продукти, здійснюється підготовка кадрів за новими професіями і спеціальностями, впроваджуються нові регуляторні норми і стандарти (які часто обмежують доступ іноземної продукції на ринок ЄС через технічну невідповідність), надається безпосередня фінансова допомога виробникам і т. п. Отже, можна говорити, що в ЄС політика є витонченою, вона поєднує в собі заходи горизонтальної та секторальної підтримки, націлена на вирішення конкретних проблем, прямими результатами чого є покращення структури і технологій виробництва, його диверсифікація і, відповідно, поява нових ринків, на яких європейські виробники, за задумом, мають дістати переваги і лідерство. Згідно з таким проблемним підходом, стратегія розвитку європейської промисловості, що відображена у відповідних комюніке Єврокомісії і визнається нею як підприємницька, передбачає, що розвиток галузі має бути інноваційним, сталим, "розумним", "зеленим", "кліматично нейтральним", "циркулярним", "цифровим", максимально локалізованим у межах ЄС [18], що повинно забезпечити "проривну індустріалізацію" ЄС, привести до створення нових робочих місць, дозволить підвищити стійкість європейської економіки у відношенні до економік США та Китаю, нівелювати негативний вплив промислової діяльності на навколишнє природне середовище.

Єврокомісія тим часом визнає, що застосовувані нею засоби політики далеко не завжди дозволяють їй ефективно протидіяти зовнішнім викликам, пов'язаним з торговельними війнами, протекціоністською політикою і технологічним тиском з боку США та Китаю [18, с. 3]. Через це цілі та завдання, які ставилися Лісабонською стратегією, не були досягнуті, так само, як стало вже очевидним, не вдалося повністю досягти і цілей Стратегії "Європа 2020". Серед причин невдач дослідники називають, зокрема, і переважно горизонтальний характер політики, її слабкі системність, комплексність, широту охоплення, вкрай обмежене фінансування та недостатню можливість доповнення горизонтальних засобів вертикальними в рамках нинішнього законодавства ЄС. До цих обмежень також додаються низькі темпи зростання економік більшості країн ЄС, зумовлені невеликим потенціалом розширення внутрішнього попиту. Тому підтримування розвитку своєї промисловості країни Євросоюзу також убачають у нарощуванні промислового експорту до країн, що розвиваються. Для цього вони просувають і закріплюють вигідні для себе правила міжнародної торгівлі, через які отримують безперешкодний доступ на ринки "третіх країн" і при цьому одночасно вводять ряд обмежень у вигляді квот і нетарифних бар'єрів для повного доступу їх продукції

на свій внутрішній ринок. Водночас слід зауважити, що кожна країна ЄС має свої національні відмінності у проведеної власної промислової політики, а тому не можна стверджувати, що ЄС формує єдиний шаблон, який нав'язується країнам-членам. Цим частково пояснюються доволі сильні розриви між країнами у динаміці зростання промисловості (див. рис. 2) та її показниках (див. табл. 1). Саме такі відмінності дозволили забезпечити, наприклад, Німеччині світове промислове лідерство [19], а Ірландії та Польщі [20] здійснити стрімкий індустріальний прорив.

На відміну від ЄС та інших індустріальних лідерів світу в Україні, на жаль, акцентована увага держави до розвитку власної промисловості не приділялась впродовж останніх трьох десятиліть, що і зумовило глибоку деіндустріалізацію економіки з руйнівними наслідками для суспільства. Про рецепти так званих "реформ", нав'язаних Україні ззовні, написано чимало. Вони стали уособленням так званого Вашингтонського консенсусу — сукупності неоліберальних підходів до політики швидкого і ефективного (як вважали його автори) переведення країн з перехідною економікою на ринкові засади господарювання.

Водночас у разі спроби фактично прямолінійного швидкого привнесення в Україну політичних і економічних інститутів розвинених країн не був врахований той факт, що Україна, з позицій теорії соціальних порядків Д. Норта, тоді була і нині залишається країною з соціальним порядком обмеженого доступу. Тому ці інститути, як попереджав Д. Норт, виявились неефективними і загострили проблему насилля, що не могло не спричинити відверто негативних наслідків. У 1990-х роках воно буквально захлснуло країну. Піками насилля, зумовленого "провалами" економічної та соціальної політики, у тому числі деіндустріалізацією, стали масові соціальні протести у 2004 і 2013—2014 рр., що призводили лише до зміни еліт при владі, але не до зміни неоліберальної по суті економічної моделі.

Основний лейтмотив цієї моделі — дерегуляція та лібералізація господарських відносин, виведення держави з економіки, мінімізація державних соціальних гарантій населенню. Україна, взявши курс на євроінтеграцію, прийнялася активно адаптувати своє законодавство до європейського, проте ця адаптація виглядає дещо обмеженою і формальною, без урахування національних особливостей України, стану її економіки і промисловості, вона (адаптація) практично не підвищує ефективність роботи і не забезпечує модернізацію промисловості, принципово не закладає можливості для швидкого вирішення структурних проблем галузі. У пристосуванні господарського законодавства до норм Євросоюзу не закладаються, наприклад механізми і засоби державної політики, які дозволили зокрема Польщі здійснити швидке індустріальне зростання, а Німеччині зберіга-

ти за собою світове індустріальне лідерство.

Однобічність, формальність і обмеженість адаптації вітчизняного законодавства до європейського проявляється у тому, що під структурною політикою в Україні розумілися лише заходи щодо роздержавлення, становлення приватної власності, малого і середнього бізнесу, реформування державного управління, його децентралізації, зміни адміністративно-територіального устрою тощо. Ця політика, на відміну від європейської, у нас категорично не пов'язувалася ні з інституційним, ні з секторальним контекстом структурних змін. Що стосується інституційної складової, то на необхідність підтримання і розбудови довгострокових фундаментальних факторів розвитку увага не зверталася взагалі протягом усього пострадянського періоду. Підтвердженням цього є масштабна деградація освіти, науки, охорони здоров'я, соціального забезпечення, інфраструктури усіх типів. Усі ці сфери підтримувалися і фінансувалися державою за остаточним принципом з усталеною тенденцією до скорочення витрат на них. Відповідна секторальній складовій змін секторальна структурна політика хоча і мала місце, проте її зміст був викривленим і суттєво відмінним від політики, що проводилася розвинутими країнами і новими індустріальними лідерами світу. Про виділення і надання державної підтримки виробничим секторам, які б могли слугувати драйверами зростання, не йшлося. Натомість допомога надавалася бізнесу, наближеному до представників влади, причому вона де-факто переслідувала не мету модернізації виробництва, а підтримання його "на плаву" через субсидування, списання боргів, вигідні тарифи, захист від конкурентів, надання монопольного становища на ринку і т. п.

Україна зайняла пасивну позицію щодо розбудови вітчизняного виробництва, його підпорядкування насамперед споживчим та інвестиційним потребам внутрішнього ринку. Надмірні й невинуваті сподівання робились і продовжують робитися на іноземний бізнес та іноземного інвестора в розбудові вітчизняної економіки, при цьому за дужками залишається питання, як їх інтереси мають бути узгоджені чи підпорядковані національним інтересам країни, за замовчуванням, без обґрунтування приймається точка зору, що інтереси обох збігаються¹. Уряду нав'язано погляди стосовно необхідності розвитку економіки лише на основі використання поточних конкурентних переваг країни — дешевих природних, земельних і трудових ресурсів. Від представників держав — партнерів і донорів України постійно лунає теза про необхідність її спеціалізації на сільському господарстві, яка втілюється в різноманітні державні стратегії та програми². Водночас замовчується необхідність формування перспективних конкурентних переваг, заснованих на інноваціях і високих технологіях і, відповідно, на розбудові довгострокових фундаментальних факторів розвитку. Саме така позиція чималою мірою зумовила глибоку

¹ Слід зазначити, що інтереси іноземного бізнесу в Україні та сектори, у які він готовий вкладати кошти, відрізняються від національних інтересів країни і бажаних для неї напрямів секторальних структурних змін. Для іноземного бізнесу найбільш привабливою сферою інвестування в Україні є аграрне виробництво (причому орієнтоване виключно на експорт агросировини, а не харчових продуктів глибокої переробки), за ним іде транспортна (в основному залізнична і портова) інфраструктура як основний елемент логістики для вивезення за кордон агропродукції, потім — ІТ-сектор як об'єкт аутсорсингу для іноземних ІТ-компаній та енергетика традиційна і з відновлюваних джерел енергії (через надвисокі порівняно з європейськими "зелені" тарифи). [21]. Зокрема, наприклад, уряд ОАЕ з метою забезпечення власної продовольчої безпеки готовий вкладати чималі кошти через свій державний інвестиційний фонд Mubadala Investment Company в придбання сільськогосподарських земель (якщо з'явиться така можливість в українському законодавстві) та розвиток агросектору в Україні, при тому, що український уряд, нехтуючи проблемою продовольчої безпеки власної країни, у "гонитві" за "примарними благами" від іноземних інвестицій радо йде на відповідні пропозиції арабів щодо співпраці в агросекторі [22].

² Доволі яскравим прикладом свідомого програмування майбутнього України як аграрної країни є оцінка попиту на інвестиції за секторами економіки до 2030 р., зроблена в проєкті Національної економічної стратегії 2030, запропонованої урядом Д. Шмигала восени 2020 р. Зокрема, як вважають урядовці, вітчизняний агросектор потребує 50 млрд дол. інвестицій, тоді як промисловість — лише 20 млрд дол., причому ці кошти мають бути направлені не на зміну секторальної структури, а лише на модернізацію виробничих потужностей, впровадження енергозберігаючих технологій тощо. Ще 7 млрд дол. планується залучити у видобувний сектор. Водночас у вітчизняний ІТ-сектор планується направити у 3,5 рази більше, ніж у промисловість, — 70 млрд дол., а у розвиток транспорту — в 1,5 рази більше — 30 млрд дол. [23, с.106]. З цього можна зробити висновок, що питання індустріалізації в Україні й відповідного зростання продуктивності та доходів населення не стоїть перед урядом на порядку денному.

деіндустріалізацію, аграрізацію і посилення сировинного ухилу національної економіки.

Відносини України з Євросоюзом не можна назвати рівноправними і взаємовигідними. Інтерес до України з боку ЄС відкрито проявляється лише у питаннях безперервного постачання нашою країною сировинних ресурсів для забезпечення потреб європейської промисловості. Як приклад можна навести ситуацію останніх років із мораторієм, накладеним Україною, на експорт лісу-кругляку. ЄС стосовно зняття цього мораторію зайняв по відношенню до України відверто агресивну позицію, вдаючись до безпрецедентного дипломатичного і фінансового тиску і навіть до погроз позбавити України перспектив членства, припинити "безвіз", заморозити фінансову допомогу тощо. Останнім часом Євросоюз прийняв важливі для себе директиви стосовно безперервного забезпечення своєї промисловості критично важливою сировиною. Основними постачальниками такої сировини обрані слабо розвинені країни, що не є членами ЄС, серед яких і Україна. Це відповідним чином знайшло відображення у намірах підписати з Україною міждержавну угоду на геологічну розвідку і видобуток для потреб ЄС корисних копалин з надр України, що віднесені Євросоюзом до переліку критично важливої сировини [24].

Замість інституційних структурних змін, спрямованих на розбудову довгострокових фундаментальних факторів розвитку, уряд країни чи не головним завданням своєї діяльності вбачає дерегуляцію економіки, яка, за задумом, має забезпечити привабливість України для іноземних інвесторів. Як самоціль державою ставиться завдання постійного підвищення місця України в рейтингу Світового Банку Doing Business. Він (рейтинг) за своїми показниками, що оцінюють, зокрема, ступінь трудової лібералізації, податкового навантаження, безперешкодного доступу капіталу до природних та фінансових ресурсів, регуляторних бар'єрів, є відображенням класичного неоліберального підходу до економічної політики, при цьому остеронь залишаються питання зміни структури виробництва, забезпечення соціальної справедливості, майнової рівності, можливостей зростання доходів населення, розв'язання екологічних проблем. Доволі показовим підтвердженням цього висновку є той факт, що Україні за останні 10 років вдалося суттєво просунутись у рейтингу Doing Business — зі 152-го місця у 2012 р. до 64-го у 2020 р., але це не привело ні до прогресивного переструктурування виробництва (навпаки, поглибилась його деградація), ні до інвестиційного буму з боку вітчизняних компаній і бурхливого припливу іноземних інвестицій, ні, що головне, до суттєвого зростання доходів пересічних громадян. Водночас зовнішня трудова міграція лише посилилась, а присутність іноземних товарів на внутрішньому ринку як один з прямих наслідків "покращення" позицій у рейтингу внаслідок дерегуляції та лібералізації збільшилась.

Перетворення у вітчизняній промисловості й надмірна орієнтація виробництва на зовнішні ринки не створили ефекту "циркулярної кумулятивної причинності" (необхідної за Г. Мюрдалем для ефективної індустріалізації [25]), який би пов'язав розвиток галузі з потребами і доходами суспільства. Шокова лібералізація господарських відносин і зовнішньоекономічної діяльності на початку 1990-х років, неконтрольоване відкриття внутрішнього ринку для іноземних виробників створили інший ефект — розрив, що постійно збільшується, між швидко зростаючими споживчими запитами суспільства і держави та непристосованістю й відповідною неспроможністю вітчизняного виробництва їх задовольнити. Тому вони почали задовольнятися за рахунок іноземного виробництва в обмін на вітчизняну сировину і продукцію неглибокої переробки, що поставлялися на зовнішні ринки. Це означало включення внутрішніх споживчих потреб у систему "кумулятивної причинності" індустріального розвитку іноземних країн. Останні активно підтримували цей процес через втягування України у зовнішню боргову залежність, а також через прямі іноземні інвестиції, які направлялися переважно в торговельну та фінансову сфери. Через створювану за рахунок іноземних інвестицій торговельну мережу активно просувалися на внутрішній ринок іноземні товари, а фінансова сфера, підтримувана іноземним капіталом, усіяла стимулювала (зокрема, через споживче кредитування) придбання населенням цих товарів.

Держава через відповідні міжнародні угоди, поспішне приєднання до яких вона сама ж ініціювала, особливо не переймаючись їх негативними економічними наслідками, фактично віддала внутрішній ринок на відкуп іноземному виробнику в ущемлення інтересів вітчизняного. В останнє десятиліття в країні відбулася практична імплементація в українське законодавство принципів неолібералізму [26], чим де-факто було унеможливлено проведення секторальної структурної політики та застосування державою структурних чинників стимулювання економічного зростання. Будь-які спроби у вигляді доволі поодиноких законодавчих ініціатив задіяти засоби секторальної структурної політики зустрічали відкритий політичний і дипломатичний спротив з боку наших західних країн-партнерів³. Поряд з тим, за відсутності уваги до розбудови довгострокових фундаментальних чинників розвитку держава фактично повністю позбавила себе можливостей здійснити прогресивне переструктурування економіки і подолати деіндустріалізацію. Своїми діями вона доволі часто цілком свідомо, іноді в інтересах великих іноземних компаній, під тиском іноземних лобістів або різноманітних "громадських організацій" і "рухів", які нібито відстоювали права споживачів, "закривала" внутрішній ринок або суттєво звужувала його місткість для вітчизняної продукції⁴. За таких обставин українська наука і освіта як

³ Зокрема, можна говорити про блокування ухвалення законопроекту № 7206 "Купуй українське, плати українцям" (про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння розвитку промислового виробництва та малого і середнього підприємництва) від 17 жовтня 2017 р. Законопроект пройшов перше читання, але восени 2019 р. був знятий з розгляду в другому читанні через його несприйняття і тиск з боку західних країн-партнерів. Подібна доля спіткала законопроект № 3739 "Про внесення змін до Закону України "Про публічні закупівлі" щодо створення передумов для сталого розвитку та модернізації вітчизняної промисловості" ("Закон про локалізацію") від 24 червня 2020 р. З вимогою скасування ухвалення цього законопроекту почався відвертий і агресивний дипломатичний і фінансовий шантаж України з боку високопоставлених чиновників ЄС. У цьому зв'язку підтримаємо позицію Народних депутатів України — ініціаторів ухвалення цього законопроекту, які, зокрема, зазначають: "Чинне законодавство і нормативна база з публічних закупівель робить будь-які форми підтримки місцевих виробників ледь не кримінальним порушенням. А в політичній площині артикулюється як "совок" і корупція. Нам публічно нав'язують позицію, що безапеляційна відкритість для імпорту необхідна для боротьби з корупцією. Наші партнери в ЄС публічно висловлюють сподівання, що Україна утримається від ухвалення законодавства про локалізацію у держзакупівлях. Але це принципово неправильно і більше схоже на лобізм імпортерів, ніж на артикульовану мету" [27].

⁴ Як приклад, можна навести сумнозвісну історію 2018—2019 рр. з введенням спрощених вимог і зменшення вартості розмитнення придбаних за кордоном уживаних авто з іноземною реєстрацією при їх ввезенні на митну територію України (так звані "євробляхи"). Це зумовило масовий приплив у країну старих авто з ЄС та США на тлі фактичного зупинення вітчизняного автомобілебудування як наслідку таких дій держави. Ще як приклади "закриття" ринку для власного виробника можна навести створення державою умов і ввезення з-за кордону застарілих уживаних вантажних вагонів, придбання за чималі державні кошти іноземних локомотивів для залізниці, потягів для метрополітенів, комунального пасажирського транспорту, комунальної техніки, медичного і пожежного спеціального автотранспорту, вертольотів для МВС і багато чого іншого.

елемент формування "кумулятивної причинності", необхідної для індустріальних перетворень, виявилися зайвими, водночас внутрішнє сировинне виробництво, що почало домінувати в країні внаслідок виключно деструктивних дій і політики держави, їх не потребувало взагалі.

Інституційні перетворення в системі відносин власності сформували в Україні олігархію, яка сконцентрувала у своїх руках практично все багатство і ресурси країни, підпорядкувала своїм інтересам державне управління і державну владу. Розвиток країни, використання її ресурсів і промислових активів почали визначатися не потребами всього суспільства, а інтересами олігархії. Ці інтереси полягали в максимальному і швидкому збагаченні за рахунок як нещадної експлуатації виробничих і людських ресурсів, так і постійного винайдення дедалі нових і нових джерел рентних доходів. Водночас еліта, що перебувала при владі в Україні, на тлі відсталої та повністю відкритої економіки віддала перевагу отриманню ренти не за рахунок розбудови виробництва, а за рахунок створення рентоорієнтованих організацій.

Загалом передчасна деіндустріалізація в Україні за зовнішньої відкритості та жорсткої конкуренції на світовому і внутрішньому ринках практично унеможливила проведення успішних перетворень, зникли стимули для інвестицій у створення нових робочих місць у середньо- і високотехнологічних секторах промисловості, через надмірну експортну орієнтацію виробництва послабився зв'язок між попитом і доходами. Втрата під тиском іноземної продукції внутрішнього ринку для вітчизняного виробника обмежила потенціал прояву ефекту масштабу виробництва і, відповідно, підвищення його продуктивності. Водночас скорочення внутрішнього сукупного попиту на вітчизняні промислові товари внаслідок збільшення імпорту і за відсутності дзеркального зростання експорту переробної промисловості виступило фактором поглиблення деіндустріалізації, оскільки відбулися розширення низькопродуктивних і низькооплачуваних видів діяльності в первинному секторі та сфері послуг, руйнування ланцюгового зв'язку між доходами, попитом, внутрішнім виробництвом і внутрішніми інвестиціями в нього. Фінансова лібералізація, у свою чергу, закріпила ці тенденції, обмеживши можливості як залучення капіталу у виробництво, так і формування валютного курсу на рівні, що підтримував би його цінову конкурентоспроможність за такої обмеженості.

ВИСНОВКИ

Збереження в Україні негативних тенденцій у промисловому секторі на тлі відсутності адекватної уваги з боку держави до проблем галузі та прискореної формальної імплементації європейських регуляторних норм, недостатньо пристосованих до потреб реструктурування виробництва та захисту внутрішнього ринку від надмірного тиску іноземних конкурентів (що визнають у самому ЄС), лише ускладнюють перспективи конвергенції вітчизняної економіки з європейською і вимагають відповідного перегляду підходів до формування промислової політики і розвитку вітчизняної промисловості.

Така політика має бути ендегенною, тобто переважно орієнтованою на задоволення внутрішніх споживчих та інвестиційних потреб за рахунок власного виробництва. Це згенерує ефект "циркулярної кумулятивної причинності" індустріалізації — пов'язане зростання виробництва (пропозиції) з доходами (попитом), стимулюватиме розвиток суміжних сфер, освіти, науки, інфраструктури. Важливим завданням для держави в цьому контексті є підтримування місткості традиційних і створення нових ринків промислової продукції для вітчиз-

няного виробника, застосовуючи засоби розумного протекціонізму, використовуючи значний потенціал державного споживання.

У проведенні індустріалізації не слід покладатися на визначну роль іноземного капіталу у відбудові вітчизняного виробництва. Такі очікування і сподівання на іноземного інвестора як на благодійника, що принесе нам добробут і все за нас зробить, є невиправданими і наївними. Цього за останні 30 років не відбулось і надалі не відбудеться, принаймні, тому, що інтереси іноземного бізнесу в Україні кардинально не збігаються з бажаними для суспільства векторами розбудови вітчизняної економіки.

Політика індустріалізації має проводитися на основі дуалістичного поєднання структурних і фундаментальних факторів розвитку. Слід категорично відмовитися від жорсткої орієнтації на використання виключно поточних конкурентних переваг (дешевих ресурсів), акцентування уваги на яких зумовило деіндустріалізацію і аграризацію економіки, закріпило за країною невідгудну їй спеціалізацію в міжнародному поділі праці. Розбудова згаданих структурних і фундаментальних факторів має орієнтуватися на формування перспективних конкурентних переваг, заснованих на знаннях і технологіях, що дозволить змінити структуру виробництва, подолати його технологічну відсталість.

У контексті розбудови структурних факторів слід виділити промислові сектори — драйвери швидкого зростання, з відповідним наданням їм державної допомоги, переглядом вітчизняного законодавства (антимонопольного, регуляторного, з державної допомоги, з публічних закупівель) і міжнародних угод щодо створення правових підстав застосування цих факторів.

В організаційному плані такими драйверами мають стати вертикально інтегровані компанії, засновані на державній власності, які матимуть у своїй структурі дослідницькі підрозділи або будуть інтегровані з науково-дослідними установами чи університетами на принципах "потрійної спіралі". Вони зможуть орієнтуватися на стратегічну довгострокову перспективу, проєктувати вітчизняні інноваційні розробки, стати платформами для розбудови перспективних стартапів, запозичувати іноземні технології в разі потреби, впроваджувати стандарти соціальної відповідальності бізнесу тощо. Такі державні компанії повинні замикати на собі міжгалузеві технологічні ланцюги, максимально локалізувати виробництво всередині країни, створюючи мультиплікативний ефект зростання економічної та інноваційної активності в суміжних виробництвах.

Усе це має здійснюватися у рамках розроблення державою довгострокової, розрахованої на десятки років стратегії розвитку економіки країни з визначенням у ній чітких орієнтирів — інноваційно-технологічних, виробничих, соціальних, безпекових, екологічних тощо. Саме у контексті руху згідно з цими орієнтирами мають формуватися і система державної допомоги, і система освіти та науки, і система створення державою відповідних компаній, і система державного управління в цілому, що зрештою дозволить забезпечити прискорений розвиток вітчизняної промисловості і подолати дивергенцію з ЄС на шляху євроінтеграції нашої країни.

Література:

1. Оцінка впливу Угоди про асоціацію/ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України: наукова доповідь / за ред. акад. НАН України В.М.Гейця; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". — К., 2014. — 102 с.

2. Імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: рекомендації на основі досвіду країн Східної

Європи: наукова доповідь / за ред. акад. НАН України В.М.Гейця; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогноз. НАН України". — К., 2015. — 104 с.

3. Sidenko V. Global structural transformations and trends in Ukrainian economy. Part 1: Key Trends in Structural Economic Changes in the World and Ukraine // *Ekonomika i prognozuvannya*. — 2018. — № 1. — P. 37—57 (doi: <https://doi.org/10.15407/eip2018.01.037>).

4. Rodrik D. Trade Strategy, Development, and the Future of the Global Trade Regime / Meeting Globalization's Challenges: Policies to Make Trade Work for All; [L. Catao, M. Obstfeld (Eds.)]. — Princeton: Princeton University Press. 2019. — 280 p. — P. 69—76.

5. Rodrik D. New Technologies, Global Value Chains and Developing Economies // NBER Working Paper 25164. — 2018. — 30 p. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nber.org/papers/w25164>

6. Резнікова Н.В. Економічна незалежність країн в умовах глобальних трансформацій. — К.: Аграр Медіа Груп, 2018. — 460 с.

7. UNIDO Statistics Data Portal [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://stat.unido.org/>

8. Competitive Industrial Performance Index 2020 / UNIDO Statistics Data Portal [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://stat.unido.org/cip>

9. STAN Industrial Analysis (2020 ed.) / OECD Statistics Data Portal [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://stats.oecd.org/>

10. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності у 2020 році / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

11. Lin J.Yi. New structural economics: a framework for rethinking development / The World Bank. — Washington, 2012. — 386 p.

12. Warwick K. Beyond industrial policy: Emerging issues and new trends // OECD Science, Technology and Industry Policy Papers. — 2013. — № 2. — 57 p.

13. McMillan M., Rodrik D., Sepulveda C. Structural change, fundamentals and growth: A framework and case studies / International Food Policy Research Institute. — Washington, DC., 2017. — 330 p.

14. Wade R.H. The American paradox: ideology of free markets and the hidden practice of directional thrust // *Cambridge Journal of Economics*. — 2017. — Vol. 41. — Iss. 3. — P. 859—880.

15. Mazzucato M. The Entrepreneurial States. Debunking Public vs. Private Sector Myths. — London: Anthem Press, 2013. — 202 p.

16. Legislation. Sector-specific rules / European Commission [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/specific_rules.html (дата звернення: 12.12.2020).

17. A European Green Deal / European Commission [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 12.12.2020).

18. A New Industrial Strategy for Europe / European Commission; Communication from the commission COM(2020) 102 final. — Brussels. — 2020. — Mar. 10. — 17 p.

19. Саліхова О. Промислове лідерство Німеччини: погляд на роль держави в історико-економічному аспекті // *Історія народного господарства та економічної думки України*. — 2020. — Вип. 53. — С. 189—221 (doi: <https://doi.org/10.15407/ingedu2020.53.189>).

20. Справочник инвестора — Польща. Правила ведення бізнеса. 2015 / Польское агентство информации и иностранных инвестиций. — Варшава, 2015. — 216 с.

21. Крупный бизнес считает сельское хозяйство наиболее привлекательной для инвестиций отраслью / *Цензор.Нет*. — 2019. — 29 жов. [Електронний ресурс]. —

Режим доступу: https://biz.censor.net.ua/news/3156551/krupnyyi_biznes_schitaet_selskoe_hozyaystvo_naibolee_privlekatelnoyi_dlya_investitsiyi_otraslyu (дата звернення: 30.10.2019).

22. Мінагрополітики підписало меморандум з одним з найбільших міжнародних інвестиційних фондів світу / Урядовий портал. — 2021. — 15 лют. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/minagropolitiki-pidpisalo-memorandum-z-odnim-z-najbilshih-mizhnarodnih-investicijnih-fondiv-svitu>

23. Вектори економічного розвитку 2030. Матеріали для обговорення / Кабінет Міністрів України. — 2020. — 416 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nes2030.org.ua>

24. Представители ЕС и Украины обсудили пути вывоза из страны стратегически важных металлов и минералов / *Металургпром*. — 18 травня 2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://metallurgprom.org/news/mining/8343-predstaviteli-es-i-ukrainy-obsudili-puti-vyvoza-iz-strany-strategicheski-vaznyh-metallov-i-mineralov.html> (дата звернення: 18 травня 2021 р.).

25. Myrdal G. Economic Theory and Under-Developed Regions. — London: Gerald Duckworth & Co., Ltd, 1957. — 168 p.

26. Борисенко З. Чому Зеленський не має підписувати закон про підтримку значних інвестицій // *Дзеркало тижня*. — 2021. — 2 лют. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/chomu-zelenskij-ne-maje-pidpisuvati-zakon-pro-pidtrimku-znachnikh-investitsij.html> (дата звернення: 03.02.2021).

27. Кисилевський Д. Локалізація по-американськи. Як США використовують публічні закупівлі для захисту своїх виробників // *Дзеркало тижня*. — 2021. — 5 лют. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/lokalizatsija-po-amerikanski.html> (дата звернення: 05.02.2021).

References:

1. Heyets, V. (2014), Otsinka vplyvu Uhody pro asotsiatsiiu/ZVT mizh Ukrainoiu ta YeS na ekonomiku Ukrainy [Assessment of the impact of the Association Agreement / FTA between Ukraine and the EU on the economy of Ukraine], Institute of the Economy and Forecasting of the NASU, Kyiv, Ukraine.

2. Heyets, V. (2015), Implementatsiia Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS: rekomendatsii na osnovi dosvidu krain Skhidnoi Yevropy [Implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU: recommendations based on the experience of Eastern European countries], Institute of the Economy and Forecasting of the NASU, Kyiv, Ukraine.

3. Sidenko, V. (2018), "Global structural transformations and trends in Ukrainian economy. Part 1: Key Trends in Structural Economic Changes in the World and Ukraine", *Ekonomika i prognozuvannya*, vol. 1, pp. 37—57 (doi: <https://doi.org/10.15407/eip2018.01.037>).

4. Rodrik, D. (2019), "Trade Strategy, Development, and the Future of the Global Trade Regime", Meeting Globalization's Challenges: Policies to Make Trade Work for All, Princeton University Press, Princeton, USA, pp. 69—76.

5. Rodrik, D. (2018), "New Technologies, Global Value Chains and Developing Economies", NBER Working Paper, [Online], vol. 25164, available at: <http://www.nber.org/papers/w25164> (Accessed: 14.03.2021).

6. Reznikova, N. (2018), Ekonomichna nezalezhnist krain v umovakh hlobalnykh transformatsii [Economic independence of countries in the context of global transformations], Agrar Media Grup, Kyiv, Ukraine.

7. UNIDO Statistics Data Portal (2021), [Online], available at: <https://stat.unido.org/> (Accessed: 18.03.2021).

8. UNIDO Statistics Data Portal (2021), "Competitive Industrial Performance Index 2020", available at: <https://stat.unido.org/cip> (Accessed: 18.03.2021).

9. OECD Statistics Data Portal (2020), "STAN Industrial Analysis (2020 ed.)", available at: <https://stats.oecd.org/> (Accessed: 28.03.2021).

10. State Statistics Service of Ukraine (2021), "Volume of industrial products sold, by types of activity in 2020", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed: 28.03.2021).

11. Lin, J.Yi. (2012), New structural economics: a framework for rethinking development, The World Bank. Washington, USA.

12. Warwick, K. (2013), "Beyond industrial policy: Emerging issues and new trends", OECD Science, Technology and Industry Policy Papers, vol. 2.

13. McMillan, M. Rodrik, D. and Sepulveda, C. (2017), Structural change, fundamentals and growth: A framework and case studies, International Food Policy Research Institute, Washington, DC., USA.

14. Wade, R.H. (2017), "The American paradox: ideology of free markets and the hidden practice of directional thrust", Cambridge Journal of Economics, vol. 41, iss. 3, pp. 859—880.

15. Mazzucato, M. (2013), The Entrepreneurial States. Debunking Public vs. Private Sector Myths, Anthem Press, London, UK.

16. European Commission (2020), "Legislation. Sector-specific rules", available at: https://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/specific_rules.html (Accessed 12.12.2020).

17. European Commission (2019), "A European Green Deal", available at: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (Accessed 12.12.2020).

18. European Commission, (2020), "A New Industrial Strategy for Europe", Communication from the commission COM(2020) 102 final, mar. 10, Brussels, EU.

19. Salikhova, O. (2020), "Germany's industrial leadership: view of the role of the state in the historical and economic aspect", History of economics and economic thought of Ukraine, vol. 53, pp. 189—221. doi: <https://doi.org/10.15407/ingedu2020.53.189>

20. Polish Agency for Information and Foreign Investment, (2015), Spravochnik investora — Pol'sha. Pravila vedeniya biznesa. 2015 [Investor's Guide — Poland. Business rules. 2015], Warsaw, Poland.

21. Censor.Net, (2019), "Big business considers agriculture to be the most attractive sector for investments", available at: https://biz.censor.net.ua/news/3156551/krupnyyi_biznes_schitaet_selskoe_hozyaystvo_naibolee_privlekatelnoyi_dlya_investitsiyi_otraslyu (Accessed 30.10.2020).

22. Government portal, (2021), "The Ministry of Agrarian Policy has signed a memorandum with one of the largest international investment funds in the world", available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/minagropolitiki-pidpisalo-memorandum-z-odnim-z-najbilshih-mizhnarodnih-investicijnih-fondiv-svitu> (Accessed 15.02.2021).

23. Cabinet of Ministers of Ukraine, (2020), "Vectors of economic development 2030. Materials for discussion", [Online], available at: <https://nes2030.org.ua> (Accessed: 17.03.2021).

24. Metallurgprom (2021), "Representatives of the EU and Ukraine discussed ways of exporting strategically important metals and minerals from the country", available at: <https://metallurgprom.org/news/mining/8343-predstaviteli-es-i-ukrainy-obsudili-puti-vyvoza-iz-strany-strategicheski-vazhnyh-metallov-i-mineralov.html> (Accessed: 18.05.2021).

25. Myrdal, G. (1957), Economic Theory and Under-Developed Regions.: Gerald Duckworth & Co., Ltd, London, UK.

26. Borysenko, Z. (2021), "Why Zelensky should not sign the law on support of significant investments", Mirror of the week, [Online], February 2, available at: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/chomu-zelenskij-ne-maje-pidpisuvati-zakon-pro-pidtrimku-znachnikh-investitsij.html> (Accessed: 03.02.2021).

27. Kysilevsky, D. (2021), "Localization in the American way. How the United States uses public procurement to protect its producers", Mirror of the Week, [Online], February 5, available at: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/chomu-zelenskij-ne-maje-pidpisuvati-zakon-pro-pidtrimku-znachnikh-investitsij.html> (Accessed: 05.02.2021).

Стаття надійшла до редакції 08.06.2021 р.

**ІНВЕСТИЦІЇ.
ПРАКТИКА
ТА ДОСВІД**

www.investplan.com.ua

Передплатний індекс: 23892

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України (Категорія «Б») з

ЕКОНОМІЧНИХ НАУК та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

(Наказ Міністерства освіти і науки України
№ 886 від 02.07.2020)

Спеціальності - 051, 071, 072, 073, 075, 076, 281, 292